

Per Harald Salvesen

Arboretet på Milde blir til

1968–1972

Det var en stor dag den 27. mai 1971, da «Det norske arboret Milde» ble innviet. Norges kronprins Harald sto for den formelle åpningen. I den anledning plantet han et eiketre formert fra en pødekvist tatt av den danske «Konge-eg», antatt å være minst 1400 år gammel.

DET VAR OGSÅ EN TRIUMFENS DAG for den danske konsul i Bergen, direktør Fritz C. Rieber. Han hadde under sine reiser, bl.a. i Nord-Amerika, sett hvordan et arboret kunne fylle viktige samfunnsoppgaver innen så ulike felter som forskning, bruk av planter i byens parker og utdanning innen botanikk – foruten å være kilde til rekreasjon og naturopplevelser for allmenheten. I flere år hadde han samlet og plantet sjeldne trær på sin store eiendom

Fritz C. Rieber og H.K.H. kronprins Harald hylles av barn med flagg ved innvielsen av Arboretet på Milde 27. mai 1971.

Foto: NTB

på Hordnes, og hadde knyttet kontakter med dendrologer og botanikere i både Sverige og Danmark, foruten hjemme i Norge. Gjennom en årrekke hadde han på sin sedvanlige måte utholdende og med styrke ivret for tanken om å opprette et nasjonalt arboret i Bergen.

Den 22. mai 1968 sendte direktør Rieber ut et brev til en rekke institusjoner og enkeltpersoner med invitasjon til et møte i Bergen over temaet: «*Er et arboretum og en botanisk have berettiget på Bergens-halvøen?*» Han hadde syslet med idéen i lengre tid, skriver han, og har vært i kontakt med

... ledende fagfolk på Østlandet og Vestlandet, og har også selv sagt vært i kontakt med ordførerne i Bergen og Fana, Universitetet i Bergen samt Vestlandets forstlige forsøksstasjon, og sist men ikke minst har planen rent foreløpig vært lansert overfor Landbruksdepartementet.

Han hadde nå fått grunnlegger av arboretet i Hørsholm, professor Carl Syrach-Larsen til å komme fra København, og:

Hensikten med møtet er å få belyst prosjektet for å komme til klarhet over om planen vil kunne realiseres i aller nærmeste fremtid.

Møtet ble holdt i Bergen 27. og 28. mai 1968, og deltakerne utgjorde en imponerende samling fagfolk, embedsmenn og politikere med interesse for saken (se s. 295). På møtets første dag var det befarings til flere mulige lokaliteter for et nytt arboret: Søfteland, Lysekloster og Hagavik i Os, Hordnesskogen ved Stend og Mildehalvøya. Møtet dagen etter ble ledet av Universitetsdirektør Halvorsen, og fra det fyldige referatet Rieber fikk utarbeidet, framgår at forsamlingen både var begeistret for ideen og støttet et videre arbeid med saken, selv om Universitetsdirektøren, Fylkesmannen og ordfører i Fana understreket

Fritz C. Rieber ved en drivbenk full av Rhododendron-småplanter på Hordnes i april 1961.

Foto: Oddvin Reisæter

at de ikke kunne forplikte seg økonomisk. Under overflaten var det nok likevel ulike syn på saken. Det fortelles at professor i botanikk, Knut Fægri fra først av ikke var særlig begeistret for tanken, først og fremst fordi han mente det ville kreve større ressurser enn Universitetet og Botanisk institutt kunne mobilisere. Rieber fryktet han ville gå imot foretagendet, og kontaktet Per Wendelbo, som han kjente fra da han var amanuensis i Muséhagen i årene 1953–1964. Rieber ba ham i flere telegrammer i dagene før møtet instendig om å delta i Bergen. Men Wendelbo som nå var flyttet til Sverige og opptatt i sin nye stilling som professor og prefekt i Göteborg botaniska trädgård, var forhindret fra å komme, og møtet ble holdt uten ham.

Professor Fægri's holdning til Arboretet endret seg under prosessen. Han var smertelig klar over Muséhagens begrensning når det gjalt å dyrke trær, og var der flere ganger tvunget til å hugge gamle kjemper som var blitt for store til den lille hagen. Som sine forgjengere, professorene Jens Holmboe og Rolf Nordhagen, innså han at botanikken trengte større plass, om den skulle gi seg i kast med trærne. Likevel skal han ved en anledning ha uttalt: «Jeg var Arboretets største fiende...» (Per Magnus Jørgensen, pers. komm.) – en typisk og sarkastisk-ironisk formulering av Fægri. Bakgrunnen var trolig at han mislikte Riebers geskjeftighet i sine framstøt for det nye arboretet der han ved flere anledninger kontaktet Wendelbo direkte. I et brev til Per Wendelbo skriver Fægri (in lit. 1969):

Arboret-saken er jo blitt ganske underlig etter hvert. La oss slå fast at Rieber utvilsomt har en viss genuin interesse for saken. Men så lenge jeg har kjendt Fritz Rieber ... har han aldri spilt på bare ett instrument. Han er et helt orkester alene, og så også her.

Riebers kontakt med Fægri og Wendelbo gikk tilbake til 1950-årene, da han hjalp til med å skaffe planter til Muséhagen og Nygårdsparken som Per Wendelbo bestilte. Rieber var på denne tid opptatt med å beplante sin eiendom på Hordnes, og tok regningene for importen mot at han fikk planter som ble «til overs». Det utviklet seg tydeligvis en gjensidig forståelse og vennskap mellom ham og Wendelbo. Fægri's forhold til Rieber var som vi forstår mer ambivalent, men skepsisen ble tydeligvis ryddet til side under prosessen, og det hører med til historien at Fægri ble den første leder av Arboretets fagutvalg, en stilling han hadde til i 1981.

Arboretets innretning og filosofi

Spørsmålet om arboretets forhold til botanikken på den ene siden og skogforskningen og framtidig skogkultur på den andre ble drøftet i møtet i 1968. Det ble tatt opp innledningsvis av Syrach-Larsen da han redegjorde om ulike måter å etablere et arboret, og om muligheter for divergens mellom skogmannens

Professor Knut Fægri var formann i Arboretets fagutvalg fra 1971 til 1981. Her signerer han sin bok «Krydder» under Arboretets dag 1997.

Foto: Terhi Pousi

Fagrådet under befaring i Naustdalen 15. mars 1972. Professor Knut Fægri (i rutet jakke) peker og forteller.

Foto: Oddvin Reisetser

Skogfrøverkets frø og planteråd 1971 i møte- og spiserommet ved Skogfrøverket på Hamar. Bak står (f.v.) Ola Børset, Toralf Austin og Ingvar Fystro, foran sitter (f.v.) Tollef Ruden og Håkon Robak. Flere av dem var sentrale i planleggingen av Arboretet på Milde.

Foto: Skogfrøverket, Hamar

og botanikerens syn på hvordan dette skulle foregå. Planen om et arboret i Vest-Norge karakteriserte han som genial, først og fremst av hensyn til det spesielle klimaet og de geologiske forholdene, og viste til arboretet i Hørsholms betydning i Danmark for skogkultur og bosetting. Synspunktene ble fulgt opp

av Rieber som også viste til verdifulle resultater høstet i utenlandske arboreter på skogdyrkingens område og understreket behovet for samarbeid med Stend Jordbrukskole og Vestlandets forstlige forsøksstasjon på Fanaflaten.

Både Rieber og Syrach-Larsen mente det ville være fullt mulig å kombinere skogforsøk og muligheter for publikum til å oppleve den naturglede som naturlig følger med et arboret. Ifølge Syrach-Larsen ville det ikke sjenere noen om en plante er en del i et forstbotanisk forsøk, og publikum ville uten nevneverdige ulemper kunne betrakte og nyte arboretet som en offentlig hage.

Fra skogforskningen i Norge var holdningen – kanskje noe uventet – at man ikke måtte ha for store forventninger til resultatene av arboretets arbeid verken økonomisk eller for skogforskningen. Både Robak og Børset framhevet at man ville være meget glad over å kunne benytte et arboret, siden et arboret i langt sterkere grad enn skogforskningen kunne drive med «galskaper» i sine valg av planter å forsøke, og ikke hadde de forpliktelse til forsiktighet som er nødvendige i skogforskningens langt større forsøk.

Fægri tok utgangspunkt i at det lenge hadde eksistert planer om et arboret ved 'Den Botaniske Have' i Bergen.

Han understreket nødvendigheten av at man utarbeidet en egen filosofi for arboretet før endelig lokalisering ble foretatt. Særlig etterlyste han svar på spørsmålet om arboretet skulle bygges på et skogbruksmessig eller et botanisk utgangspunkt.

Som representant for Norsk Skogforskningsvesen ga Ruden uttrykk for at arealets størrelse sterkt ville begrense arboretets muligheter for sammenhengende skogforsøk. Arboretet kunne imidlertid tjene til å klargjøre hvilke vekster som kan vokse i norsk klima, og da i sammenlikning med arboreter andre steder i Norge. Et arboret på Vestlandet ville i så måte få stor betydning og nytte for Norges Landbrukshøyskole, særlig for «lisensiatstuderende». Arboretets samlinger ville dessuten kunne danne grunnlag for krysningsforsøk. Han sa seg enig med Fægri i nødvendigheten av så snart som mulig å få klargjort hvem som skal stå for arboretet. Professor Godske fremhevet mulighetene arboretet ville kunne gi for biologisk / meteorologisk forskning og at arboretet ville være av positiv betydning for de meteorologiske stasjoner. Fra gartnersiden ga Mons Chr. Hauge uttrykk for at initiativet ble oppfattet meget positivt fra de praktiske planteskolemenn og gartnere. Han viste til de store problemer gartnerne i Norge har rent utdanningsmessig med å øke sine kunnskaper, og et arboretum her ville være positivt.

Reisæter oppsummerte møtets synspunkter i det han framhevet at et arboret ville ha nytte for såvel forskeren som legmannen, og erklærte seg absolutt enig med professor Fægri i at arboretet trengte en filosofi. Imidlertid trodde han ikke at man burde foreta et valg mellom skogforskning og botanikk, men satse på en kombinasjon. Han syntes stemningen på møtet hadde vært meget positiv og at det snarest burde klargjøres hvorledes det videre arbeid skulle gripes an, og foreslo at det ble oppnevnt et arbeidsutvalg.

Hvor skal arboretet legges?

Den andre saken som kom til åpen drøfting i møtet, gjaldt valg av lokalitet for et nytt arboret. Rieber refererte fra befaringsdagen før, der flere alternativer ble undersøkt. Som de mest aktuelle hadde man samlet seg om Stend – Hordnes og Milde-området (evt. Lysekloster i forbindelse med von Erpecoms eiendom). Områdene på Sjøfteland bortfalt på grunn av ugunstige klimaforhold, og Hagavik-området lå for langt fra Bergen – av hensyn til forventet stor tilstrømming av publikum.

Fra hagebrukssiden framhevet Reisæter og Tveito arboretets betydning som rekreasjonsområde, og understreket behovet for å velge en lokalitet nær Bergen og å sikre gode parkeringsforhold. Dette ble også støttet av Anders

Professor Oddvin Reisæter var fra 1971 til sin død i 1983 nestformann i Arboretets fagutvalg. Her med et velvokst eksemplar av Pieris japonica ved jordbruksskolen på Stend 6. april 1978.

Oddvin Reisæters lysbildesamling

Kvam som fremhevet de immaterielle verdier, bl.a. representert ved det vakre og de skjønnhetsmessige opplevelser et arboret kunne gi. Han pekte også på muligheten for ved hjelp av et arboret å bekjempe den uvitenhet som eksisterer hos publikum om trær og natur.

Fra skogforskningens side ble også arboretets betydning som rekreasjonssted understreket, foruten til ekskursionsjoner i undervisning både i botanikk og pedagogikk. Dette ble støttet av Godske, Rieck og Kvam. Man understreket betydningen av de kulturelle og immaterielle verdier som ikke lot seg vurdere i kroner og øre, og mente man burde velge et sted nær vannet med godt klima. Robak ville også være takknemlig om arboretet ikke ble liggende for langt unna Stend, og mente Hordnesskogen ville ha gode muligheter. Det siste ble støttet av flere.

Arboretkomiteen(e)

Etter møtet i mai tok Rieber høsten 1968 initiativ til å få oppnevnt en «Utredningskomite» (se s. 295–296). Komiteen la fram sin «Utredning om arboret i Bergensområdet» i november 1968.

Samtidig skriver Fægri et notat til Universitetsdirektør Halvorsen, der han meget sterkt går inn for arboret-ideen:

Botanisk hages areal er ca. 9 dekar. På dette lille område skal vi forsøke å holde gående en allsidig virksomhet til tjeneste for forskning, undervisning og hagebruk i tillegg til at området skal fungere som offentlig park og som en estetisk tiltalende ramme om Universitetets bygninger. Dette er selvsagt umulig, og mye av det vi ville og burde gjøre med busker og trær, må enten utsettes, eller forsøkene må avbrytes fordi individene blir for store og kaster for mye skygge. For trærns vedkommende kommer det til at de sentrale deler av Botanisk hage ligger på dyp myrjord, der trærne ikke får skikkelig rotfeste, slik at de blåser over ende når de blir store nok.

Mørkevatnet på Store Milde ble framhevet som en stor attraksjon for det framtidige arboretet, her i 1968. Da var oreskogen langs vannet hugget og det gikk enda beitedyr her som holdt oppslaget fra stubbene nede (i forgrunnen).

Foto: Oddvin Reisæter

Befaring i oktober 1969 til Mørkevatnet på Store Milde ved regionplansjef for Bergenshalvøya og Askøy, Jon Digranes (1919–2000). Foto: Oddvin Reisetter

Byklimaet egner seg i det hele dårlig for eviggrønne planter, og selv om luften i Bergen stort sett er ganske renvasket, er det utvilsomt visse vanskeligheter som man vil unngå ved dyrking i et arboret på noen avstand fra byen.

Jeg har i gjentatte skriv påpekt at Botanisk hage i nær framtid må få et område utenfor byen. Etersom Universitetet vokser til, vil Botanisk hage i stadig høyere grad få preget av representasjonsområde omkring universitetsbygningene, slik at de estetisk mindre verdifulle partier – planteskole, jordmagasin m.v. og forskningsbed – vil måtte innskrenkes, kamufleres og til slutt flyttes annet steds hen.»

«Rent faglig vil således et arboret i Bergen i seg selv fylle en viktig oppgave, ikke bare på Vestlandet, men faktisk for hele Norden.

En «Arboretkomité» ble konstituert i et møte innkalt av Rieber den 21. januar 1969. Universitetet fikk rollen som vertsinstusjon for arboretet, og inntok en positiv holdning til prosjektet. Botanisk institutts udelt positive holdning ble tillagt avgjørende vekt av Universitetsdirektøren. Et underutvalg av Arboretkomiteen fikk i oppdrag å utarbeide et grunnlagsdokument for arboretet. Det forelå 8. mai 1969. Her ga man en bred definisjon av det nye arboretet, der oppgaven var å bygge det «i samarbeid med parallelle interesser i en større sammenheng». Foruten landbrukets jord- og skogbruksinteresser, måtte Universitetets behov for en botanisk samling og ikke minst publikums interesser koordineres og tilgodeses.

Arboretets hovedformål skulle være å tjene vitenskapen og dem som i praksis arbeider med trær og busker, i første rekke botanikere, dendrologer, skogforskere, planteforedlere og plantepatologer, men også planteskolefolk, anleggsgartnere og landskapsarkitekter. Det skulle gi materiale til forskning og forsøk, til vitenskapelig opplæring og studier. En skulle først og fremst ta sikte på planter som til nå hadde vært lite forsøkt her i landet, og som kan vokse på Vestlandet, i første rekke nåletrær som krever mild vinter, *Rhododendron*

og andre arter i lyngfamilien, samt vintergrønne trær og busker. Det ble lagt stor vekt på at plantene var av kjent opprinnelse og at navnene var pålitelige. Arboretet skulle i en viss utstrekning kunne levere småplanter og formeringsmateriale av sine planter og endelig måtte det ha som oppgave å spre kunnskap om plantene.

Et viktig moment var det brede publikum: anlegget skulle være lærerikt, oppdragende og tillokkende for den store skare ut over vitenskapen eller fagpraktikeren, og unge som gamle skulle ha glede og nytte av å se etiketterte trær, busker og stauder, både norske og særlig eksotiske fremmede. Komiteen listet opp tiltak som ville trekke publikum og stimulere den allmenne interesse for vekstliv og natur, og sikre arboretet en plass hos tur- og friluftsfolk i distriktet. Det måtte finnes et minimum av service, i første rekke informasjon, stier og veier, muligheter for servering, avtreder, parkering o.l. Et velordnet park- og hageanlegg rundt sentrale bygninger for administrasjon og drift, som kunne gi impulser i kraft av sin estetiske utforming og valg og bruk av planter hørte med. Det ble også foreslått et innslag av dyreliv for barna: «*f.eks. svømmefugler i et tjern eller dam, påfugler på plenene, innhegninger for norske husdyr...*», og dessuten lekeplass eller et lekeareal. Som et neste skritt så man for seg rene demonstrasjonsanlegg for hagebruk med planterabatter, hekker, murer, trapper og hageskulptur, og i neste omgang lokaler for foredrag, mindre utstillinger av sesongplanter og tekniske og biologiske hjelpemidler.

Komiteen anbefalte å sikre et areal på ca. 1000 dekar til et nytt arboret, og legge det til et sted der adkomst fra Bergen og omliggende tettbebyggelse var enkel og ikke for tidkrevende. Uansett plassering innså man at arboretet ikke kunne romme alle Vestlandets klima- og terrengforhold, og foreslo å opprette underavdelinger, der visse kravfulle planteslag kunne dyrkes, som i et ekstremt atlantisk klima nær kysten eller lenger inne i fjordene med relativt høye sommertemperaturer kombinert med milde vintre.

Utvalget foreslo til slutt at arboretet burde organiseres som en selvstendig institusjon der det offentlige deltar i ledelsen og finansiering av driften ved årlige tilskudd. I første rekke tenkte man på de «departementer med interesser knyttet til anlegget», men også fylket og nærliggende kommuner. Det ble foreslått å åpne for donasjoner for å etablere kapital- og driftsfond. I hvilket omfang en også skulle basere økonomien på løpende inntekter fra besøkende publikum ville avhenge av hvilken ramme en legger opp for publikumsservice.

For å endelig få arboretets etablering fastsatt, inviterte så Fritz C. Rieber den 20. januar 1970 en «engere krets» på 30 personer til møte og middag på Grand Hotell i Oslo. Forsamlingen gikk helhjertet inn for arboretet. Et underutvalg hadde arbeidet videre med spørsmålet om arboretets beliggenhet. Etter flere befaringer og drøftelser, var man enige om at arboretet burde legges på Store Milde. I valget mellom Stend og Milde, fant man at terrenget med mange koller og daler ga mer varierte vekstbetingelser enn det i hovedsakelig flate og

myrdekkede terrenget i Hordnesskogen. Særlig ble det gunstige lokalklimaet i de mange sørskråningene framhevet, i tillegg til at terrenget på Milde lå til sjø på flere kanter. Arboretkomiteen ba dermed Fana kommune i februar om disposisjonsrett over Fana herredsgård på Store Milde.

Rieber stilte i utsikt et gaveprofessorat på 4 år for ny leder av arboretet, og kontaktet igjen Per Wendelbo i Göteborg med tilbud om dette. Wendelbo sa seg interessert i å tre inn i stillingen, og la i brev av 2. og 26. mai fram forslag til budsjett med stillinger han så for seg: en amanuensis, en vitenskapelig assistent, preparant og kontorassistanse, foruten overgartner, veksthus- og benkegårds- mann, en mann til å ta seg av «uteanlegget», samt arbeidshjelp. På denne bakgrunn søkte Arboretkomiteen 29. juni 1970 om kr 100 000,- som bidrag til driftsutgifter og kr 200 000,- til anleggsutgifter fra Landbruksdepartementet og Bergen kommune. Tilsvarende søknad om bidrag på kr 200 000,- til anlegget ble i august også sendt Kommunaldepartementet.

Brikkene så nå ut til å falle på plass: Fana formannskap innstilte den 15. juni 1970 enstemmig at det framtidige arboretet fikk disponere Fana herredsgård, og Herredsstyret vedtok dette 29. juni. Den 26. juni vedtok Kollegiet ved Universitetet å ta imot gaveprofessoratet fra Tordis og Fritz Rieber, og i brev av 8. juli stilte Landbruksdepartementet med kr 200 000,- til anleggsutgifter og kr 100 000,- til driftsutgifter.

Det kom derfor som et sjokk da professor Wendelbo den 19. august 1970 meddelte at han likevel hadde bestemt seg for å takke nei til stillingen, og at hans beslutning var endelig. Nærmere årsak ble ikke gitt, men det framgår at han hadde fått et tilbud i Göteborg, som han fant mer interessant. Etter dette ble det snart klart at ingen i Norge var kvalifisert for jobben som ny arboretleder, og det måtte søkes utenlands, i Norden og Storbritannia. Det ble Riebers danske kontakt som skulle bli løsningen. Syrach-Larsen i Hørsholm anbefalte først dendrologen Søren Ødum (1937–1999). Han ble invitert til Bergen og tatt med på befarings på Milde med Fægri som cicerone. Ødum ga uttrykk for stor interesse for oppgaven, men takket snart etter nei av familiære grunner. Syrach-Larsen anbefalte så Poul Søndergaard, som for tiden var ansatt ved et forstlig utviklingsprosjekt i Marokko. Rieber inviterte dermed Poul og hans kone Birgitte Søndergaard til Norge. De lot seg snart overtale til å flytte til Bergen, og Poul sa ja til å bli arboretleder.

Etter anbefaling fra professor Fægri vedtok Kollegiet å tilby Søndergaard stillingen, og i februar 1971 ble det inngått en 4-årskontrakt med ham. Den 30. mars ble det i Bergen holdt konstituerende møte i Stiftelsen Arboretet på Milde. Møtet ble ledet av Fritz C. Rieber med samtlige stiftere til stede. Forsamlingen utgjorde dermed det første styret i 'Stiftelsen arboret på Milde', som var navnet fra starten (se s. 297). Man erklærte Stiftelsen for konstituert og fastsatte dens vedtekter.

Den offisielle åpningen

Den 27. mai 1971 ble Arboretet offisielt innviet ved en høytidelighet der H.K.H. kronprins Harald plantet Arboretets første tre, en sommerek (Quercus robur) podet fra «Konge-egen» i Jægerspris skov på Sjælland. Dagen etter trådte Arboretets fagutvalg sammen til sitt første møte under ledelse av Knut Fægri (tabell 3, s. 299). I møtet deltok underdirektør Austin, konsulent Færøvik, kirkeverge Kvam, dosent Reisæter, professor Robak (varaformann) og Søndergaard. Dessuten deltok direksjonssekretær Hauge som representant for Arboretets styre.

Dette første møtet var ment som orienterende, men tok flere viktige avgjørelser: Arboretområdets aktuelle tilstand (jordbunn, vegetasjonstyper og flora) skulle undersøkes, ny hovedvei fra Store Grøneviksmyr til Brandaneset skulle bygges, og det skulle etableres en klimastasjon. Prioriterte områder ble utpekt for det første året: Naustdalen, Litle Grøneviksmyr, Store Grøneviksmyr og området omkring Mørkevatnet. Man ble enige om å avvikle gårdsbruket, og dyrkede områder som ikke kunne tilplantes i de førstkommende år, skulle leies ut på åremål. Gårdsbestyreren, Ivar Føyno, ble tilbudt en stilling ved Arboretet, og ansettelse av overgartner ble framskyndet.

Styret møttes igjen 21. juni og godkjente budsjettet med en kostnadsramme på kr 350 000,-. Dessuten ble festeavtalen med Fana kommune formelt godkjent. Man vedtok å bygge hovedvei gjennom Arboretet og drøftet muligheter for utvidelse av Arboretets areal. En særlig viktig sak var forberedelsene av et felles nordisk arboretmøte i Bergen i første halvår av 1972.

Hans kongelige høyhet kronprins Harald planter kongeeika i Miniarboretet 27. mai 1971. Poul Søndergaard assisterer.

Foto: Morgenavisen

I løpet av sommeren fikk Arboretet etablert seg med et kontor på Botanisk museum ved Universitetet i Bergen, og det ble utgitt en folder på engelsk som ble sendt ut til en rekke botaniske hager og arboreter over hele verden, der man ba om samarbeide og utveksling av frø og plantemateriale.

Fana herredsgård ble formelt overdratt til Arboretet den 1. oktober 1971, og gårdsbestyrer Ivar Føyyno som hadde stått for gårdsdriften i mange år, ble ansatt som oppsynsmann i Arboretet. Det ble også utlyst en stilling som overgartner, og den 1. november tiltrådte gartner Magne Sandvik fra Stord. Fra 1. februar 1972 ble så Harry Hansen ansatt som fast arbeider, og Inger Midttun fikk jobb som kontorassistent på halv tid. I tillegg til den faste staben, fikk flere sivilarbeidere sin tjeneste i Arboretet.

Arboretet flyttet så inn på rom som ble leiet ved Fana folkehøgskule på Milde, i tillegg til kontoret ved Botanisk museum. Dermed var det rigget for en selvstendig drift, og arbeidet kunne ta til.

Midt i november begynte entreprenør K. Jordan fra Arna å bygge den nye veien fra Store Grøneviksmyr til Brandaneset. Det var først avtalt å avslutte veien ved Søre Mørkevågen, men senere ble det besluttet å bygge den ut til Tjødnavika ved Nore Brandaneset, til sammen en strekning på 890 meter.

Den 16. desember 1971 ble det avholdt et felles møte for arboretets styre og fagutvalg med befarung på Milde (se s. 297–299). Man besøkte området vest for Mildevegen omkring Lindehaugen, og gikk deretter til Litle Grøneviksmyr. Det ble særlig drøftet framtidig plassering av administrasjons- og driftsbygninger med veksthus og planteskole. Ved Mildevågen var utfylling med sprengsteinmasser i gang, og det ble reist spørsmål om kommunens planer for parkeringsplass. Ved Grønevika ble man informert om Friluftsrådets planer for området og drøftet Arboretets andel i utbyggingen. Til slutt så man på Mørkevågen-området og veien som var bygget. I møtet ble Arboretets utforming og muligheter for utvidelser drøftet. Etter dette var de viktigste mål for Arboretets virke og utforming på Milde pekt ut, men Riebers initiativ førte også til at et samarbeid mellom arboreter i Norden fikk en fastere utforming.

Nordisk arboretsamarbeid

«Arboretkomiteen» involverte en vid krets av representanter fra alle de nordiske land. I brosjyren «Arboret på Milde» som ble utgitt i 1971, skisserte komiteens medlemmer i artikler de viktigste utfordringer man så for seg. Arboretet måtte engasjere seg i. Her bidro også flere forskere og vitenskapsmenn fra de nordiske land.

Gårdsbestyrer på Store Milde og oppsynsmann i Arboretet fra 1972, Ivar Føyyno.

Fra Hjeltestad og Milde historielags årsskrift 2013

Komiteens formann Rieber slo selv an tonen:

Et arboret er et eventyr: en virkelighetens fabel fylt av livsformer fra alle verdensdeler. Det er også en kilde til økt forståelse og skjønnhetsopplevelse for enhver av våre tusener hagedyrkere. Men det er samtidig en stadig større utfordring: Vårt samfunn er inne i historiens største bydannelse. Vi skal skape nye livsmiljøer. Hvilken ramme skal vi på lengre sikt legge om våre bysamfunn? Hva skal erstatte bondens kulturpleie i de fraflyttede grender?

Oddvin Reisæter skrev om Vestlandets spesielle flora og de erfaringer som allerede var høstet med dyrking av sjeldne, innførte planteslag:

Og ingen veit nok om kva som kan greia seg på Vestlandet. Difor må eit arboretum koma, der ein kan få samla og visa fram så mange som mogeleg av desse lignosene som krev Vestlandets milde vinter, og der ein systematisk kan prøva nye slag.

Med utgangspunkt i Muséhagens begrensning framhevet Knut Fægri mulighetene Arboretet på Milde vil tilføre ved sitt store areal:

Våre manglende muligheter til å utnytte Vestlandets enestående naturforhold til å drive dyrkingsforsøk med fremmede treslag til bruk både i den akademiske undervisning, folkeopplysningen og det private hagebruk, har i alle år vært blant de ufullkommenheter vi har måttet ta med i regningen. Et arboret så nær Bergen som på Milde vil endre dette forhold og styrke det som tidligere har vært en svakhet hos oss.

Per Wendelbo fulgte opp – fra Göteborg botaniska trädgård – og så for seg hvordan variasjon i planter fra alle verdens hjørner, i former og farger gjennom årstidene vil gjøre Arboretet til en attraksjon som stadig gir nye opplevelser og må besøkes om igjen og om igjen:

... trollhasselen vil lyse gul mot mørk barskog allerede i februar; hundrevis av rhododendron – Vestlandets hagebusk framfor noen – vil sette farge på hele landskapet fra mars til juni; våren og forsommeren vil by på uendelig prakt av prydkirsebær, prydepler, magnolia, buskpeoner, forsythia, syrener; sommeren vil ha sin tunge grønne fylde, inntil høsten setter inn med sin spesielle sjarm og den japanske blodlønnen får sin klare, røde farge...

Professor dr. Max Hagman ved det finske skogforskningsinstituttet i Maisala, hilste og uttrykte håp for et forsknings samarbeid mellom landene:

Genom samordnede arbeidsprogram på internasjonell nivå kan vi oppnå resultat och jamforelser som det vore omöjligt för en enstaka institution att åstadkomma.

Fra Skógrekt Ríkisins på Island hilste skogdirektør Hákon Bjarnason:

Island har en kjempeoppgave foran seg med å få etablert et skogdekke igjen, der fordums bjørkeskoger har måttet gi tapt for menneskenes uforstand. Følgen er blitt en fryktelig jorderosjon som det er en livsbetingelse for landet å stoppe ved å reise ny skog. Det er et møysommelig arbeid å opprette fordums naturgoder. Det krever vilje og grundige kunnskaper om ens gjerning. Et arboret er et slags alfabet til å skaffe seg disse kunnskapene.

Personalet i Arboretet på Milde presenteres i borggården ved Fana folkehøgskule. Fra venstre ses i første rekke: kontorassistent Inger Midttun, to ukjente sivilarbeidere, arbeider Harry Hansen, overgartner Magne Sandvik og arboretleder Poul Søndergaard. Bak står (f.v.) Asbjørn Løken og Tor Nitzelius.

Foto: Oddvin Reisæter

Fra Danmark hilste dr. Carl Syrach-Larsen i Forstbotanisk have:

Arboretet er et teknisk-videnskabeligt institut, der i Bergensområdets milde og fugtige klima vil have de gunstigste muligheder for den righoldige samling af levende materiale, der kan dyrkes inden for det nordiske område.

Arboretforstander Bent Søegaard i Hørsholm fulgte opp:

Alle vi, der i de andre nordiske lande arbejder med arboreter, er misundelige på Norge. Norge har Bergen, og Bergen sidder inde med Nordens bedste muligheder for arboretvirksomhed. Det er mit håb, at misundelsen må ændres til glæde over de muligheder, et kommende samarbejde byder på.

Det nordiske samarbeidet i Arboretkomitéen ble videreført med et stort anlagt nordisk arboretmøte på Milde 1. og 2. juni 1972 (se s. 296). Dette konkluderte med å foreslå opprettelsen av «Nordisk arboretutvalg» med to medlemmer fra hver av landene Finland, Sverige, Danmark og Norge, og en ledig plass for Island når de måtte ønske å slutte seg til. Samme sommer møttes utvalget i Göteborg og konstituerte der utvalget formelt (se s. 297). Utvalgets første oppgave ble å organisere ekspedisjoner til fjerne himmelstrøk etter planter forhåndstilpasset et nordisk klima. I løpet av en tiårsperiode fikk Arboretet på Milde tilgang på en mengde arter av busker og trær som ikke tidligere hadde vært utprøvd. I dag, etter snart 50 år, har vi erfaringer med disse artene som setter oss i stand til å gi råd om hvilke arter som egner seg til bruk i offentlige grøntanlegg, skogbruk og private hager. Flere vakre planteslag er valgt ut i Arboretets samlinger og finnes i handelen. En av juvelene i så måte er *Rhododendron* 'Fritz C. Rieber' som bærer navnet til ham som framfor noen regnes som Arboretets grunnlegger. Den finnes dessverre ikke i handelen.

Arboretets første leder

Poul Søndergaard

Av Per Harald Salvesen

Poul Søndergaard
(1937–2018)

Det er sagt at eventyret Arboretet aldri ville blitt noe av, hadde det ikke vært for Fritz C. Rieber. På samme måte kan det sies at det ville ikke blitt slik det er i dag, uten Poul Søndergaards innsats.

Søndergaard var utdannet dendrolog og forstbotaniker ved Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole i Hørsholm, Danmark med lisensiatgrad over en avhandling om morfologi og utvikling hos trær i skogbruket. Han skulle bli den første direktøren for Arboretet på Milde i Bergen.

Med sin kone Birgitte hadde Poul bodd i Marokko i to og et halvt år da det i januar 1971 kom et telegram fra Fritz C. Rieber med tilbud om komme til Bergen for å se på et prosjekt under oppseiling: planleggingen av et arboret i Norge.

«Vi hadde aldri hørt om Fritz C. Rieber før dette», forteller Birgitte, «men Rieber hadde tydeligvis hørt om oss fra sin forbindelse til Arboretet i Hørsholm i Danmark.» Neste uke dro de til Norge der de ble møtt av departementsråd Bjarne Roberstad fra Landbruksdepartementet. Etter et givende møte i Oslo, bar det til Bergen der de møtte Rieber på kontoret hans i Nøstegaten. «Kjemien mellom oss stemte fra første øyeblikk», fortalte Poul, og beskriver ham som en mann full av humor og karisma det var svært vanskelig å ikke la seg overtale av. Det danske utenriksministerium løste ham fra forpliktelsen i Marokko, og familien flyttet fra Nord-Afrika til Bergen.

Poul og Birgitte Søndergaard som ciceroner under det nordiske arboretmøtet 1. juni 1972. Ellers ses (f.v.) Tor Nitzelius, Bent Mosegaard, Per Wendelbo (delvis skjult bak Poul) og en ukjent deltaker.

Foto: Oddvin Reisaeter

Osmanthus suaveolens blomstrer i Hatlehaugen. Planten ble sådd av frø samlet av Poul Søndergaard 2700–2900 moh. i Nepal.

Foto: Per Harald Salvesen

Mesteparten av sin karriere etter dette tilbrakte Poul Søndergaard i Bergen. Han ledet oppbyggingen av det nye arboretet fra starten i 1971, og var sekretær for styret til i 1986. Han beskrives som en blid, mild og vennlig mann, beskjeden, men bestemt og klar om sine meninger og tanker. Som den dyktige fagmann han var, overbeviste han helst med kunnskaper og innsikt, og ledet med oppmuntring og støtte – samt en sterk aversjon mot byråkrati og regelrytteri.

Poul Søndergaard ledet Arboretets utvikling til en fullverdig vitenskapelig institusjon for dyrking og utprøving av planter i vestnorsk klima. Da han la fram Arboretets langtidsplan i 1984, sto allerede ny driftsbygning med verksted og veksthus nesten ferdig, og nytt administrasjons- og forskningsbygg sto ferdig et halvt år senere.

Poul startet arbeidet med planlegging av Botanisk hage på Milde, og ble førsteamanuensis ved Universitetet i Bergen fra 1. august 1981. I 1983 vedtok Universitetet å flytte Botanisk hage til Milde, og bygge på arealene som var avsatt til dette i Arboretets plan. I 1985 ble så Fellesinstituttet for Arboretet og Botanisk hage, ARBOHA, formelt opprettet. Cornelis C. Berg tiltrådte som professor, og tok fra 1. november over som direktør i Arboretet, mens Poul Søndergaard ble styrer ved det nye ARBOHA-instituttet. Per Magnus Jørgensen var formann for ARBOHAs instituttråd.

Peppermyntebusk (*Prostanthera cuneata*) i blomst på Milde. Stiklinger ble i 1974 samlet av Poul Søndergaard 2100 moh. på Mt. Kosciusko, New South Wales, Australia.

Foto: Per Harald Salvesen

Poul Søndergaard med tasmaniaseder (Athrotaxis cupressoides) i kristtornfeltet, Hatlehaugen, 25. november 2009. Planten kom fra frø han samlet 1050 moh. ved Lake Fenton, Mt. Field National Park på Tasmania i 1975.

Foto: Per Harald Salvesen

Selv om han hadde mange administrative oppgaver, beholdt Poul alltid fokus på plantene og samlingene. Hans hovedinteresse var skogene og plantelivet i Sør-Europa og Nord-Afrika, og gjennom et langt liv samlet han mange arter til Arboretet. Han var blant initiativtakerne til Nordisk arboretutvalg og arrangerte møtet på Milde i 1972, som ble oppstarten på det nordiske samarbeidet. Han var selv sekretær for utvalget fra 1972 til 1977 og ansvarlig for koordinering av ekspedisjoner til Japan, Sør-Korea, Sør-Amerika, New Zealand og Australia. Selv deltok han på ekspedisjoner til Nepal, New Zealand, Australia, Pyrenéene, Atlasfjellene i Marokko og til Tyrkia.

Poul sluttet i sine stillinger i Bergen i november 1988 etter et års permisjon, og flyttet tilbake til Danmark, der han i tolv år arbeidet med samlingene ved Arboretet i Hørsholm. Særlig ansvar fikk han for Arboretets planteskole og Forsthaven i Charlottenlund, der han og Birgitte nå bodde. Poul gikk snart i gang med å skaffe planter til den nye «Rhododendrondalen». Idéene og grunnlaget hadde han nok med fra sin tid i Bergen.

Etter årene i Hørsholm ledet Poul Stavanger botaniske hage i fire år, var forsker ved Planteforsk Særheim og rådgiver for Rogaland arboret. Her sørget han for å berike samlingene med mange sjeldne treslag gjennom sitt vide kontaktnett ute i verden. Særlig bemerkes en samling av urtidstreet (*Metasequoia glyptostroboides*) som han fikk etablert fra stiklinger skaffet fra Arnold Arboretum i USA.

Da han gikk av for aldersgrensen i 2004, bosatte han seg på Moldegård i Os. Han forble en viktig støttespiller for Arboretet på Milde, bl.a. som medlem i Fagrådet, der han var med til sommeren 2007 (bilde s. 101). Hans tanker og idéer er nedfelt i Arboretets samlinger og infrastruktur, men den viktigste arven etter ham er immateriell: hans åpne og imøtekommende holdning til det planteinteresserte publikum. Ikke minst skylder vi ham en positiv innstilling til den frivillige innsatsen fra Arboretets venner – en stadig helt avgjørende side ved vårt virke. Han oppsummerer selv i 2007 betydningen av dette i et meget kritisk innlegg om nedprioriteringen av dendrologien ved Arboretet i Hørsholm etter innlemmelsen i Universitetet i København: Det er «...min faste overbevisning, at god kontakt med publikum er helt avgjørende i vore dage for et arborets muligheter for vækst og trivsel.»

Som pensjonist brukte Poul mye tid i hagen ved huset ved Moldegård i Os, der han hadde plantet mange arter fra sine innsamlingsreiser. Etter hvert som de vokste til, og helt til det siste, tilgodeså han gjerne Arboretet på Milde med så vel frø og stiklinger som fullvoksne planter av spennende arter.

Daphne laureola blomstrer gjerne midtvinters i Arboretet. Den ble samlet som frø av Poul Søndergaard 1500 moh. i Vallée et Cirque de la Glère, Pyrenéene i 1983.

Foto: Per Harald Salvesen

